

Kiireellinen sosiaalipalvelu

Sosiaalipäivystyksen järjestäminen

ISSN 1236-116X
ISBN 952-00-1668-6 (nid.)
ISBN 952-00-1669-4 (PDF)

Yliopistopaino
Helsinki 2005

TIIVISTELMÄ

Kiireellinen sosiaalipalvelu. Sosiaalipäivystyksen järjestäminen. Helsinki 2005. 25 s.
(Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita, ISSN 1236-116X, 2005:8)
ISBN 952-00-1668-6 (nid.), ISBN 952-00-1669-4 (PDF)

Osana sosiaalialan kehittämishanketta luodaan kattava sosiaalipäivystys koko maahan vuoteen 2007 mennessä. Sosiaali- ja terveysministeriö ja lääninhallitukset seuraavat päivystystoiminnan kehittymistä. Opas sosiaalipäivystyksen järjestämisestä on tiivis katsaus keskeisiin sosiaalipäivystyksen järjestämisessä huomioon otettaviin elementteihin.

Sosiaalipäivystyksellä tarkoitetaan välttämättömien ja kiireellisten sosiaalipalvelujen järjestämistä toimintayksikön tavanomaisen aukioloajan jälkeen siten, että pystytään eri vuorokauden aikoina vastaamaan välittömiin avun tarpeisiin erilaisissa hätä- ja kriisitilanteissa.

Monilla suuremmilla paikkakunnilla toimintaa on ollut pitkään, ja harvaanasutuilla seuduilla päivystystä on järjestetty kuntien välisenä yhteistyönä. Mukana on myös muita toimijoita, kuten järjestöjä.

Sosiaalipäivystyksen laatua koskevat seikat on tiivistetty seuraavien otsikoiden alle:

- Välittömään avun tarpeeseen vastataan
- Sosiaalipäivystys on toimiva osa peruspalveluita
- Yhteistyö- ja konsultaatiovalmiudet ovat kunnossa
- Ammattitaito on tehtävien vaatimusten mukainen
- Hyvin järjestetty tuki arkipäivän kriisitilanteissa luo valmiutta suurten onnettomuuksien hoitoon
- Päivystystyö on työntekijälle turvallista
- Seuranta tukee työn kehittämistä

Asiasanat: asiakkaat, kriisit, sosiaalihuolto, sosiaalipalvelut, turvallisuus

SAMMANDRAG

Brådskande socialtjänster. Organisering av socialjour. Helsingfors 2005. 25 s. (Social- och hälsovårdsministeriets handböcker, ISSN 1236-116X, 2005:8)
ISBN 952-00-1668-6 (inh.), ISBN 952-00-1669-4 (PDF)

Som en del av utvecklingsprojektet för det sociala området inrättas en heltäckande socialjour för hela landet senast år 2007. Social- och hälsovårdsministeriet och länsstyrelserna uppföljer utvecklingen av socialjourns verksamheten. Denna handbok om organisering av socialjour är en kompakt översikt över de centrala element som skall beaktas vid organisering av socialjour.

Socialjour betyder att nödvändiga och brådskande socialtjänster anordnas utom den egentliga öppettiden av en verksamhetsenhet så att man dygnet runt kan bemöta akuta behov i olika nöd- och krissituationer.

Flera större orter har sedan länge haft socialjourns verksamhet och i glesbygden har man organiserat socialjour genom samarbete mellan kommuner. Även andra aktörer, såsom organisationer, har deltagit i organiseringen av socialjourns verksamhet.

Omständigheter angående kvaliteten på socialjour har sammanfattats under de följande rubrikerna:

- Akut behov bemöts
- Socialjour är en del av socialtjänster
- Beredskap till samarbete och konsultation är i ordning
- Yrkeskunnighet motsvarar uppgifternas krav
- Välorganiserat stöd i vardagliga krissituationer förbereder till bemötandet av storolyckor
- Jourarbete är tryggt för de anställda
- Uppföljning främjar utveckling av arbetet

Nyckelord: klienter, kriser, sociala tjänster, socialvård, säkerhet

SUMMARY

Urgent social services. Organising emergency social services. Helsinki 2005. 25 p.
(Handbooks of the Ministry of Social Affairs and Health, ISSN 1236-116X, 2005:8)
ISBN 952-00-1668-6 (print), ISBN 952-00-1669-4 (PDF)

As a part of the Development Project for Social Services, an extensive system of emergency social services will be created nationwide by 2007. The Ministry of Social Affairs and Health and the Provincial State Offices follow up the development of the emergency social services. This handbook on organising emergency social services is a compact survey on the central elements that have to be considered when organising emergency social services.

Emergency social services mean that necessary and urgent social services are organised outside the normal office hours of the operational unit so that it is possible to meet urgent needs in different kinds of emergency and crisis situations around the clock.

Many larger municipalities have for a long time had emergency social services and in sparsely populated areas, emergency social services have been organised through cooperation between municipalities. Also other actors, such as organisations, have participated in organising emergency social services.

Issues concerning the quality of emergency social services are summarised under the following headings:

- Clients' urgent needs must be met
- Emergency social services is a part of social services
- Preparedness for cooperation and consultation must be in order
- Expertise corresponds to the demands of the task
- Well-organised support in everyday crisis situations prepares for coping with catastrophes
- Emergency social services must be safe for the employees
- Monitoring enhances the development of services

Keywords: clients, crises, security, social services, social welfare

Esipuhe

Tämä opas on tarkoitettu kuntien käyttöön kiireellisten sosiaalipalvelujen suunnittelussa ja järjestämisessä. Kiireelliseen avun tarpeeseen vastaaminen ja sosiaalipäivystys voidaan järjestää monella tavalla. Opas sisältää näkökohtia, joita on otettava huomioon toimintaa järjestettäessä. Sosiaalipalveluilta edellytetään varautumista yllättäviin kriisitilanteisiin ja osallistumista sisäisen turvallisuuden edistämiseen. Toivomme, että opas voisi osaltaan olla kuntien tukena tässä työssä.

Varautuminen kiireellisten sosiaalipalvelujen järjestämiseen kuuluu sosiaalihuollon tehtäviin. Oikein ajoitettu apu yksilön tai perheen ongelmiin on turvallisuutta lisäävä kokemus. Oikea-aikaisella avulla ehkäistään kriisistä mahdollisesti aiheutuvia haittoja tai ongelman syvenemistä. Julkaisu on laadittu tukemaan kuntien sosiaalipäivystyksen suunnittelua, toteuttamista, kehittämistä, seuranta ja arviointia.

Valtioneuvosto antoi 2.10.2003 periaatepäätöksen sosiaalialan tulevaisuuden turvaamiseksi. Tavoitteena on palvelujen saamisen ja laadun turvaaminen, palvelurakenteen ja toimintojen uudistaminen sekä henkilöstön osaamisen ja työolojen kehittäminen. Periaatepäätöksen toimeenpanoon liittyen tavoitteena on kattava sosiaalipäivystys koko maassa vuoteen 2007 mennessä. Tämän julkaisun tarkoituksena on osaltaan edistää sosiaalipäivystyksen kehittämistä. Sosiaalipäivystyksen järjestämiseen on mahdollista hakea valtionavustusta sosiaali- ja terveydenhuollon kehittämishankkeille myönnettävästä valtionavustuksesta.

Useilla paikkakunnilla sosiaalipäivystystä on järjestetty jo pitkään, mutta suuri osa kunnista on nyt käynnistämässä palvelun toteuttamista. Päivystystoimintaa rakennetaan myös kuntien ja muiden toimijoiden välisenä yhteistyönä. Myös henkilöstön ammatillisia valmiuksia kriisityön tekemiseen parannetaan.

Sosiaalipäivystyksen järjestäminen on osa arjen turvallisuutta, joka kytkeytyy tiiviisti kunnissa laadittuihin turvallisuussuunnitelmiin. Sosiaalipäivystyksen kehittäminen on osa valtioneuvoston hyväksymää sisäisen turvallisuuden ohjelmaa. Arjen turvallisuuteen liittyvät palvelut muodostavat lakisääteisen valmiussuunnitelman perustan.

Helsinki, maaliskuu 2005

Liisa Hyssälä
Peruspalveluministeri

Risto Parjanne
Toimitusjohtaja, Suomen Kuntaliitto

SISÄLLYS

Tiivistelmä	3
Sammandrag	5
Summary	7
Esipuhe	9
Sisällys	11
1. Kiireellinen sosiaalipalvelu ja sosiaalipäivystys	13
2. Sosiaalipäivystyksen järjestämiseen liittyviä näkökohtia	14
2.1. Sosiaalipäivystys on sosiaalipalvelua	14
2.2. Päivystyksen järjestäminen.....	14
2.3. Ylikunnallinen yhteistyö.....	16
2.4. Viranomaisten välinen yhteistyö	17
2.5. Yhteistyö muiden kriisi- ja päivystyspalveluja tuottavien kanssa	17
3. Sosiaalipäivystyksen laatu	18
LIITE Lainsäädäntöä	22

1. Kiireellinen sosiaalipalvelu ja sosiaalipäivystys

Kunnat järjestävät erilaisia sosiaalipalveluja. Palvelujen käyttö perustuu usein hakeutumiseen tai muuhun yhteydenottoon ja palvelua varten varattuun asiointiaikaan toimipisteessä, kotikäynnillä tai muussa kohteessa. Tällainen sosiaalipalvelu voidaan toteuttaa asiakkaan kanssa suunnitellusti sovitulla aikajänteellä – asiakkaalla ei näissä tilanteissa ole tarvetta kiireelliseen sosiaalipalveluun.

Nykyinen arki tuottaa kuitenkin myös elämäntilanteita, joissa tarvitaan kiireellistä sosiaalipalvelua. Tällainen tarve voi syntyä myös toimipisteiden normaalina aukioloaikana, jolloin toimipisteellä tulee olla valmius kiireellisessä avun tarpeessa olevan henkilön välttämättömään palveluun. Kiireellisen sosiaalipalvelun tarpeessa voi olla asianmukaista hoivaa vaille jäänyt lapsi, nuori ongelmineen, päihteiden käytön johdosta nopeasti hoitoa tarvitseva, tai vanhus, jonka kunto äkillisesti heikkenee, väkivaltatilanteet perheissä jne.

Monenlaiset vaara- ja uhkatilanteet sekä onnettomuudet vaativat sosiaalipalvelujen toteuttamista tilanteen vaatimalla kiireellisyydellä. Kuntien sosiaaliviranomaiset ovat varautuneet tällaisia normaaliajan häiriö- ja hätätilanteita varten laatimalla valmiussuunnitelmat, joiden mukaan erilaiset ensihuollolliset ja psykososiaaliset tukipalvelut on järjestetty. Kouluilla, päivähoitolla ja muilla toimipisteillä sekä ympärivuorokautisesti avoinna olevilla yksiköillä on turvallisuussuunnitelmat ja usein myös erityiset kriisityön suunnitelmat.

Useissa kunnissa on sovitut järjestelyt näiden tilanteiden vaatimien kiireellisten sosiaalipalvelujen toteuttamisesta niin normaalina aukioloaikana kuin aukioloajan ulkopuolellakin iltaisin, öisin ja viikonloppuisin.

Näistä kiireellisten sosiaalipalvelujen järjestelyistä on koottu tarkoituksenmukaisesti toimiva palvelukokonaisuus, jossa kaikki toimijat tietävät oman tehtävänsä palvelukokonaisuudessa. Näin kiireellisen avun tarpeessa oleva asiakas ohjautuu oikean palvelun piiriin ja tulee autetuksi tilanteen vaatimalla tavalla ja kiireellisyydellä. Tässä palvelukokonaisuudessa on sovitut järjestelyt myös jatkohoitopalvelujen toteuttamisesta, silloin kun avun tarve edellyttää kiireellisen palvelun jälkeen myös muuta pitkäkestoisempaa apua. Näin muodostuva palvelujärjestelmä varmistaa kiireettömien ja kiireellisten sosiaalipalvelujen sekä jatkohoitopalvelujen asianmukaisen saatavuuden eri vuorokauden aikoina ja tarkoituksenmukaiset työnjaot eri toimijoiden kesken – toimivan palveluketjun.

Kiireellisten sosiaalipalvelujen järjestäminen edellyttää päivystysjärjestelyistä sopimista toimipisteiden aukioloaikoina sekä aukioloajan jälkeen. Tämän sosiaali- ja terveysministeriön ja Suomen Kuntaliiton yhteisen oppaan tarkoituksena on edistää erityisesti toimipisteen aukioloajan jälkeen toteutettavien päivystysjärjestelyjen kehittämistä. Oppaassa näistä järjestelyistä käytetään jatkossa termiä sosiaalipäivystys. Julkaisu on laadittu tukemaan kuntien sosiaalipäivystyksen suunnittelua, toteuttamista, seurantaa ja arviointia.

Sosiaalipäivystyksellä tarkoitetaan tässä julkaisussa toimipisteen aukioloajan jälkeisen sosiaalihuollollisen päivystystoiminnan järjestämistä siten, että pystytään eri vuorokauden aikoina vastaamaan välittömiin ja kiireellisiin sosiaalipalvelujen tarpeisiin erilaisissa kriisi- ja hätätilanteissa ja ohjaamaan asiakasta saamaan muuta apua.

Sosiaalipäivystystä on suuremmilla paikkakunnilla toteutettu jo pitkään. Kokemusten mukaan iltaisin ja viikonloppuisin työ painottuu perheiden lastensuojelutilanteisiin, nuorten kriisitilanteiden hoitamiseen sekä perheväkivaltatilanteisiin poliisin toimenpiteiden rinnalla. Myös yksinäiset aikuiset ovat yksi asiakasryhmä. Avohoidon lisääntyminen on tuonut mukanaan sen, että erilaista äkillistäkin avuntarvetta tulee kotona useammin kuin ennen, esimerkiksi vanhusten kohdalla. Erilaiset onnettomuudet ja muut vaaratilanteet tuovat sosiaalisen avun tarvetta vuorokauden aikaan katsomatta. Tällaisia ovat esimerkiksi tulipalo, liikenneonnettomuus, äkillinen kuolema, katoaminen, heitteillejätto.

2. Sosiaalipäivystyksen järjestämiseen liittyviä näkökohtia

2.1. Sosiaalipäivystys on sosiaalipalvelua

Sosiaalipäivystys on osa sosiaalipalvelujen kokonaisuutta. Sosiaalipalvelun järjestäminen on kunnalle kuuluva tehtävä. Sosiaali- ja terveydenhuollon suunnittelusta ja valtionosuudesta annetun lain (733/1992) 4 §:n mukaan kunta voi järjestää sosiaali- ja terveydenhuollon alaan kuuluvat tehtävät: 1) hoitamalla toiminnan itse, 2) sopimuksin yhdessä muun kunnan taikka muiden kuntien kanssa, 3) olemalla jäsenenä toimintaa hoitavassa kuntainliitossa tai 4) hankkimalla palveluja valtiolta, toiselta kunnalta, kuntainliitolta tai muulta julkiselta taikka yksityiseltä palveluntuottajalta. Hankittaessa palveluja 4)-kohdassa tarkoitettua yksityiseltä palvelujen tuottajalta kunnan ja kuntainliiton on varmistettava siitä, että hankittavat palvelut vastaavat sitä tasoa, jota edellytetään vastaavalta kunnalliselta toiminnalta. Yleisesti edellytetään palveluja järjestettävän kunnassa esiintyvän tarpeen mukaan.

Kun sosiaalipäivystyspalveluja hankitaan ostopalveluna yksityiseltä palveluntuottajalta tai sosiaalipäivystys toteutetaan yhteistyössä eri toimijoiden kanssa, on oltava sosiaalihuoltolaissa tarkoitetun toimielimen vahvistamat kirjalliset sopimukset sekä sellaiset käytännön järjestelyt, joilla myös viranomaispäätökset voidaan tehdä päivystyksellisten vaatimusten mukaan. Myös silloin, kun kunta itse toteuttaa sosiaalipäivystyksen, tulee päätösvaltuudet olla sovittuna.

2.2. Päivystyksen järjestäminen

Päivystys voidaan toteuttaa erilaisilla toimintamalleilla. Toimintamalliratkaisun valinnan peruskysymyksiä ovat ensinnäkin, voivatko kuntalaiset ottaa suoraan yhteyttä sosiaalipäivystykseen puhelimitse tai asioimalla sosiaalipäivystyksen toimipisteessä, vai kanavoituuko kiireellisen sosiaalipalvelun tarve jonkin toisen päivystävän viranomaisen

tai toimijatahon välittämänä. Tällöin kun sosiaalipäivystys saa avuntarpeesta tiedon, päivystävä työntekijä ottaa avun tarpeessa olevaan yhteyttä puhelimitse, toteuttamalla kotikäynnin tai tapaamalla asiakasta muualla. Suomessa on kokemuksia kummankin kaltaisesta mallista. Kysymys ratkaistaan alueen väestön tarpeiden ja olemassa olevien muiden päivystysjärjestelyjen analysoinnin perusteella, arvioimalla mitä tarvitaan ja minkälaisia voimavaroja on olemassa.

Toinen keskeinen kysymys päivystyksen toimintamallia valittaessa on, päivystävätkö työntekijät aktiiviyöajan mukaisesti työpaikalla vai varallaolosopimusjärjestelyin. Mitä suurempi väestöpohja päivystyksellä on, sitä todennäköisemmin on tarve aktiiviyöaikaan perustuviin järjestelyihin.

Kolmas peruskysymys on, minkälaisiin yhteistyömalleihin on mahdollisuuksia eri toimijatahujen ja ammattien edustajien kesken. Useimmiten päivystyksellisen tilanteen hoitamiselle on eduksi, kun päivystävien työntekijöiden ammatti- ja työkokemustausta on monipuolinen. Yhteistyönä sosiaali-, mielenterveys- ja päihdealan asiantuntijan kanssa järjestetystä päivystyksestä on saatu hyviä kokemuksia. Sosiaalipäivystyksen sijoittuminen ensiapupäivystyksen yhteyteen luo hyvät yhteistyöedellytykset näiden kahden päivystyspalvelun välille, ja asiakkaiden on myös helppo tavoittaa molemmat palvelut.

Neljäs seikka toimintamallia ratkaistaessa on, mitkä ovat sosiaalipäivystyksen perustehävät; rajataanko päivystys joihinkin ongelmatilanteisiin tai väestöryhmiin, vai palvelleeko sosiaalipäivystys kaiken ikäisiä ja kaikenlaisissa kiireellistä päivystyksellistä sosiaalipalvelua edellyttävissä arjen hätätilanteissa. Merkitystä on myös sillä, toimiiko sosiaalipäivystys valmiussuunnitelmien mukaisena ensimmäiseksi hälytettävänä yksikkönä, joka käynnistää välttämättömät kiireelliset toimet. Kokemusten mukaan laaja-alainen tehtäväkuva varmistaa paremmin sen, että sosiaalisissa hätätilanteissa mikään ikäryhmä tai ongelmatilanne ei jää vaille apua. Laaja päivystyksen tehtäväkuva tuo riittävän määrän yhteydenottoja sekä välttämättömän työkokemuksen kertymisen päivystävälle työntekijöille erilaisten tilanteiden ratkaisemisesta.

Kun sosiaalipäivystyksen järjestäminen vaatii sekä voimavaroja että riittävästi päivystyksellistä apua tarvitsevien yhteydenottoja, kannattaa sosiaalipäivystys järjestää riittävän laajalla väestöpohjalla. Suurimmissa kaupungeissa, joissa sosiaalipäivystystä on järjestetty, väestöpohja on alle ja yli sata tuhatta asukasta, ja Helsingissä noin puoli miljoonaa.

Sosiaalityön palveluja järjestetään myös poliisiasemilla eri vuorokauden aikoina¹. Näin poliisin työn kautta esille tulevat sosiaaliset ongelmat on mahdollista ottaa työn alle välittömästi. Poliisiasemilla työskentelevien sosiaalityöntekijöiden tehtävinä on muun muassa perheväkivaltatilanteessa työskentely, välitön puuttuminen nuorten rikoksenteijöiden tilanteeseen ja yhteistyö vanhempien kanssa, sekä läsnäolo alaikäisten esitutkinnaissa. Poliisiasemien sosiaalityö on syytä nivoa osaksi päivystystyön kokonaisuutta.

¹ Valtioneuvoston periaatepäätöksessä huumausainepoliittisesta toimenpideohjelmasta vuosille 2004-2007 todetaan, että poliisin yhteyteen pyritään sijoittamaan sosiaalityöntekijä ainakin niissä kihlakunnissa, joissa on vähintään 50 000 asukasta.

Sosiaalipäivystystä suunniteltaessa on tarkoituksenmukaista arvioida sosiaalihuollon ympärivuorokautisten hoitolaitosten mahdollisuudet tukea päivystystyötä tai toimia päivystävänä yksikkönä. Päivystystilanteissa voidaan joutua tekemään laitossijoituksia esimerkiksi vanhuksille, samoin lastensuojelu- ja perheväkivaltilanteissa.

Sosiaalipäivystyksen toiminnasta ja avun saamisen mahdollisuudesta eri vuorokauden aikoina tiedotetaan riittävällä tavalla.

Avuntarvepyynnöt sosiaalipäivystykselle voivat tulla hätäkeskusten kautta. Hätäkeskukset vastaanottavat ympärivuorokauden hätäpuheluita numerossa 112. Hätäkeskuspäivystäjä arvioi tilanteen ja tarvittaessa välittää toimeksiantoja eri viranomaisille. Hätäkeskuspäivystäjien ammattitaitoa käsitellä erilaisia hätätilanteita kehitetään, ja hätäkeskuslaitos järjestää henkilöstölleen tarvittavaa koulutusta. Hätäkeskuspäivystäjä välittää alkutilannearvioinnin perusteella tehtävän asianomaiselle taholle, kuten sosiaalipäivystykseen tai esimerkiksi auttaviin puhelimiin. Vuoteen 2006 mennessä koko Suomessa toimii valtion ylläpitämä sisäasiainministeriön alainen hätäkeskusjärjestelmä.

Kunnan sosiaaliviranomaisen tehtävänä on antaa hälytysohjeet alueensa hätäkeskukselle eli ilmoittaa niiden viranomaisten tai muiden tahojen tiedot, joiden tehtäväksi on sovittu hätätilanteisiin vastaaminen eri vuorokauden aikoina. Näin hätäkeskuspäivystäjä voi välittää avunpyynnön oikealle toimijalle, joka ottaa vastuun sosiaalisen hätätilanteen hoitamisesta.

Usein päivystystilanteessa riittää puhelimen välityksellä saatu apu. Päivystävällä työntekijällä tulee olla kuitenkin myös valmius mennä selvittämään tilannetta paikan päälle joko asiakkaan luo tai muualle, ja tämän arvioinnin perusteella järjestämään tarvittava apu ja tuki. Päivystävän työntekijän on kyettävä auttamaan asiakasta hänelle välttämättömillä kiireellisillä tukitoimilla ja palveluilla. Jos tilanteen ratkaisu sitä vaatii, voidaan tarvita myös viranomaispäätöksiä. Näitä ovat muun muassa lastensuojelulain mukainen kiireellinen huostaanotto tai sosiaalihuoltolain mukainen virka-avun pyytäminen huollon tarpeen selvittämiseksi.

2.3 Ylikunnallinen yhteistyö

Sosiaalipäivystys on tarkoituksenmukaista järjestää riittävälle väestöpohjalle usean kunnan tai kuntayhtymien yhteistyönä. Esimerkiksi suuri kunta yhteistyössä ympäröivien pienempien kuntien kanssa, useat kunnat terveyskeskuskuntayhtymänsä tai sairaanhoitopiirin kanssa maakunnallisena yhteistyönä.

Kuntien palvelutuotannossa on pyritty löytämään soveltuvia yhteistyön muotoja. Seudullinen ja tätäkin suurempi alueellinen, esimerkiksi maakunnallinen, yhteistyö on tällä hetkellä kuntien strategisen yhteistyön perusalueita, ja useilla alueilla on tehty seudullisia tai alueellisia yhteistyösopimuksia. Sopimus on kuntien valtuustojen hyväksymä strateginen asiakirja, joka muodostaa poliittisen tahtotilan kuntien yhteistyön syventämiselle ja laajentamiselle. Kehittämis- ja palveluyhteistyöstä sovitaan yhteistyösopimus-

ta täydentävillä palvelukohtaisilla sopimuksilla. Näihin sopimuksiin sisältyy myös toimivaltaan sekä kustannusten jakoon liittyvät ratkaisut²

2.4 Viranomaisten välinen yhteistyö

Viranomaisyhteistyötä tarvitaan asiakastilanteissa, mutta myös paikallishallinnon tasolla ja alueellisella tasolla. Keskeisiä yhteistyötahoja ovat poliisi, terveydenhuolto ja hätäkeskus, mutta myös pelastustoimen kanssa tehdään yhteistyötä. Sujuvat toimintakäytännöt viranomaisyhteistyössä vähentävät päällekkäistä työtä, ja molemminpuolinen luottamus yhteistyökumppaneihin on hyvän yhteistyön ehdoton edellytys.

Viranomaisten välisistä yhteistyötavoista tulee sopia etukäteen. Samoin etenkin uudenlaista toimintaa käynnistettäessä on hyvä sisällyttää työpaikkakoulutukseen eri viranomaisia koskeva lainsäädäntö ja muun muassa oikeudet tietojen luovuttamiseen. Säännöllisin väliajoin on syytä käydä arvioivia keskusteluja yhteistyön onnistumisesta ja sen edelleen kehittämistä. Alueellisen yhteistyön yksi foorumi on kullakin hätäkeskusalueella toimiva yhteistyöryhmä, jonka tehtävänä on viranomaisten ja palvelujen tuottajien yhteistoiminnan tehostaminen.

Päivystystilanteet edellyttävät ripeää toimintaa, jossa viranomaisten välisen yhteistyön tulee toimia hyvin ja ilman tiedonkatkoksia. Yhteistyöstä tulee olla ennalta sovitut toteuttamistavat, joita myös asiakastilanteiden osalta arvioidaan sekä oman toiminnan että yhteistyön edelleen kehittämiseksi. Viranomaisten välinen viestiliikenne voidaan tehokkaasti ja salattusti hoitaa viranomaisradioverkossa. Virvekäsipuhelin tulee olemaan päivystävälle työntekijälle välttämätön työväline.

Tärkeää on myös sopia menettelytavat, miten päivystyksessä hoidettu asiakastilanne raportoidaan ja tieto jatkohoitotoimien tarpeesta siirretään palvelutaholle tai toiseen kuntaan, joka jatkaa asiakkaan asian hoitoa päivystystilanteesta eteenpäin. Muu palvelutaho voi olla esimerkiksi kunnan sosiaalitoimisto, päihdehuollon palvelupiste tai mielenterveyspalvelu. Päivystyksen on riittävällä tavalla varmistettava jatkopalvelun saataavuus ja oltava ylimenokauden aikana asiakkaan tukena. Toiminnassa tulee ottaa huomioon, että päivystysasiakas voi olla toisesta kunnasta. Päivystyspalvelua on annettava kaikille kunnassa oleskeleville.

2.5. Yhteistyö muiden kriisi- ja päivystyspalveluja tuottavien kanssa

Asiakkaille on tärkeää avun saanti kiireellisen tilanteen edellyttämällä tavalla. Hänelle ei useinkaan ole merkitystä sillä, mikä taho häntä on auttamassa. Suomalainen päivystys- ja kriisityö on vahvasti järjestöjen, kirkon ja muiden tahojen voimavaroilla toteutu-

² Seutuyhteistyötä on käsitelty laajasti teoksessa Majoinen, Sahala & Tammi, Sosiaalipalveluja seutuyhteistyöllä – ideasta sopimukseen, Sosiaali- ja terveysministeriö ja Suomen Kuntaliitto, 2003. Teoksessa on muun muassa sopimusmalli seudullisesta sosiaalipäivystyksestä ja sopimusmalli sosiaalityöntekijän palvelujen ostamisesta.

vaa. Näissä yksiköissä työskentelee sekä ammattihenkilöitä että koulutettuja vapaaehtoisia. Päivystys- ja kriisipalvelujen käytännön keinot näissä yksiköissä ovat hyvin moninaiset.

Suunnitelmallinen ja tavoitteellinen yhteistyö sosiaalipäivystyksen toteuttamisessa näiden tahojen kanssa tuo erinomaisen arvokkaan voimavaran palvelujen kokonaisuuteen, josta päivystysapua tarvitseva asiakas hyötyy.

3. Sosiaalipäivystyksen laatu

Sosiaali- ja terveysministeriö ja Suomen Kuntaliitto korostavat seuraavia sosiaalipäivystyksen laatuun liittyviä seikkoja.

Välittömään avun tarpeeseen vastataan

Ihmisen oma arvio kiireellisen avun tarpeestaan tai toisen viranomaisen välittämä avun tarve vaatii aina avun tarpeen selvittämisen. Avun tarpeen välittyminen yhteistyöviranomaisten kautta sosiaaliviranomaisten vastuulle kuuluvissa asioissa on varmistettava. Yhteistoiminnalla ja koulutuksella on varmistettava, että poliisi- ja pelastusviranomaiset osaavat arvioida, milloin välitön yhteydenotto sosiaaliviranomaisiin on tarpeen.

Varman puhelinyhteyden saaminen päivystävään työntekijään eri vuorokauden aikoina on välttämätöntä. Avun tarpeessa olevan on saatava sellaista apua, jota hän tilanteen johdosta kiireellisesti tarvitsee.

Päivystävän työntekijän on tunnettava päivystettävän alueen palvelujärjestelmä. Sovitut yhteistyömuodot ympäri vuorokauden auki olevien palvelupisteiden kanssa on oltava kaikkien päivystystyötä tekevien tiedossa. Päätöksentekovaltuudet on vahvistettu ja käytännöt sovittu kirjallisesti esimerkiksi kuntien kesken.

Sosiaalipäivystys toimiva osa peruspalveluita

Välitöntä avun tarvetta edellyttävä tilanne saattaa syntyä mihin aikaan vuorokaudesta tahansa. Tärkeää on riittävän nopea reagointi kaikkina vuorokauden aikoina, välittömän avun antaminen sekä asiakkaan ohjaaminen tarvitsemiensa palvelujen piiriin. Päivystystyö on nivottava saumattomasti osaksi palvelukokonaisuutta, erityisesti sosiaalityöhön. Myös toimipisteen tavanomaisena aukioloaikana on oltava valmius päivystysluonteiseen työhön.

Aukioloajan ulkopuolella tehdään välittömästi tarvittavat tukitoimet. Tärkeää on, että hyvän kriisiauttamisen jälkeen avun tarpeessa oleva henkilö saa asianmukaiselta taholta riittävän nopeasti tilanteen edellyttämää palvelua. Päivystystyöhön kuuluu jatkopalveluihin ohjaaminen ja näiden palvelujen saatavuuden varmistaminen.

Yhteistyö- ja konsultaatiovalmiudet ovat kunnossa

Päivystystoiminnassa yksi keskeinen yhteistyöviranomaisena on poliisi. Hyvät yhteistyön edellytykset käytännön tilanteita varten valmistellaan tutustumalla poliisin tehtäviin ja toimivaltuuksiin sekä informoimalla poliisia sosiaalipäivystyksen menettelyta-voista ja toimivaltuuksista. Neuvotteluilla luodaan yhteinen näkemys menettelyistä muun muassa siitä, milloin poliisiin on syytä olla yhteydessä sosiaalipäivystykseen ja päinvastoin.

Ensiapupoliklinikoiden, ensihoidon ja pelastusviranomaisten kanssa tulee olla selvät yhteistyömenettelyt erilaisten tilanteiden varalle. Kotipalvelu – erityisesti yöpartiot kohtaavat tilanteita, joissa voidaan tarvita sosiaalipäivystyksen palveluja. Etsivää työtä tekevät sosiaali- ja nuorisotyöntekijät ja nuorisotapahtumien yhteyteen rakennetut erilaiset seurakuntien ja muiden tahojen palveluorganisaatiot kuuluvat yhteistyökumppaneiden piiriin.

Päivystävän työntekijän tarvitsemista konsultaatiokäytännöistä sovitaan, esimerkiksi psykiatrian erikoisalana kanssa.

Onnettomuustilanteissa voidaan tarvita huoltoa onnettomuuden uhreille, heidän läheisilleen ja pelastusviranomaisille. Useat vapaaehtoisjärjestöt pitävät yllä valmiutta auttaa hätään joutuneita. Yhteistyöstä vapaaehtoisjärjestöjen kanssa sovitaan yhteistyösopimuksin. Terveyskeskusten ja sairaaloiden kriisiryhmät ovat yksi keskeinen yhteistyökumppani, etenkin onnettomuustilanteissa. Myös seurakunnissa on valmiutta kohdata hädässä olevia ihmisiä.

Ammattitaito on tehtävien vaatimusten mukainen

Päivystystyössä edellytetään kykyä tilanteen kokonaisvaltaiseen ja ripeään analysointiin, ja päätöksentekoon on usein pystyttävä nopeasti ja suhteellisen vähäisen informaation pohjalta. Sosiaalipäivystys on kriisitilanteissa työskentelemistä, jolloin työntekijällä on oltava perusammattitaidon lisäksi riittävä kriisityön osaaminen.

Mikäli mahdollista päivystystyötä tehdään parityönä, etenkin välittömissä asiakastilanteissa. Kotikäynnille tai muuhun tilannekohteeseen ei voi mennä yksin. Päivystävällä työntekijällä on oltava tarvittaessa mahdollisuus konsultoida toista ammattihenkilöä. Säännöllinen täydennyskoulutus ylläpitää ja kehittää ammattitaitoa.

Hyvin järjestetty tuki arkipäivän kriisitilanteissa luo valmiutta suurten onnettomuuksien hoitoon

Valmius toimia päivittäisissä hätä- ja kriisitilanteissa luo valmiutta toimia asianmukaisesti erilaisissa suuremmissakin onnettomuustilanteissa. Onnettomuuksissa on tärkeää aktiivinen avun tarjoaminen kaikille niille, joita tapahtuma koskettaa.

Onnettomuustilanteita varten kunnassa on valmiussuunnitelma. Sosiaali- ja terveysministeriö on antanut 23.11.1998 kuntien sosiaaliviranomaisille ohjeen varautumisesta normaaliolojen häiriötilanteisiin ja poikkeusoloihin.³ Sosiaalipäivystyksessä toimivat voivat olla valmiustilanteissa ensimmäisenä hälytettävä yksikkö, joka vastaa sosiaalitoimen valmiussuunnitelman mukaan kiireellisten toimien käynnistämisestä.

Päivystystyö on työntekijälle turvallista

Kriisitilanteissa työntekijälle muodostuu tavanomaista suurempi riski kohdata myös väkivaltaa. Asiakastilanteet tulee hoitaa yhdessä toisen henkilön kanssa, ja tarvittaessa poliisi on pyydettävä turvaamaan tilannetta.

Päivystystyössä on pystyttävä nopeaan lisäävun hälyttämiseen. Tämä onnistuu teknisesti hyvin, kun päivystävällä työntekijällä on virkekäsi puhelin, jonka hätäpainikkeen kautta saadaan välitön yhteys hätäkeskuksen päivystäjään.

Vaikeiden asiakastilanteiden jälkeen työntekijän mahdollisuus nopeaan tilanteen purkuun helpottaa tilanteesta palautumista ja yhdessä työnohjauksen kanssa ehkäisee työuupumusta. Työnantajan on yhdessä henkilöstön kanssa arvioitava työhön liittyvät fyysiset, psyykkiset ja sosiaaliset kuormitustekijät sekä niiden mahdollisesti aiheuttamat vaarat henkilöstön terveydelle ja turvallisuudelle. Arvioinnin perusteella on toteutettava toimenpiteet riskitason saamiseksi hyväksyttävälle tasolle.

Päivystystyön kuormitustekijöitä ja työn turvallisuutta seurataan ja arvioidaan jatkuvasti. Turvallisuuden seuranta ja parantaminen ovat jatkuvaa toimintaa, joka niveltyy organisaation muuhun johtamis- ja toimintajärjestelmään.⁴

Seuranta tukee työn kehittämistä

Sosiaalipäivystyksen toteuttamisesta kootaan palautetietoa tarvittavalla tavalla asiakailta, työntekijöiltä ja muilta yhteistyötahoilta. Seurantatietoa kootaan myös toiminnan kustannuksista. Palautetieto raportoidaan säännöllisesti myös johto- ja päätöksente-

³ Sosiaalitoimen valmiusohje. Sosiaali- ja terveysministeriö. Monisteita 1998:22.

⁴ Työntekijöiden työaikajärjestelyt ja -korvaukset toteutetaan työ- ja virkaehtosopimusten ja muiden määräysten mukaisesti. Katso: www.kuntatyonantajat.fi/sopimukset/KVTES/palvelusuhteen_ehtoihin_liittyva_neuvonta_ja_ohjeistus/kiireellisten_sosiaalipalvelujen_jarjestamisesta, 11.7.2003 muistio.

koelimille. Päivystystilanteiden seurantatiedon pohjalta syntyy kuvaa kunta- ja aluekoh-
taisesti asukkaiden hyvinvoinnin tilasta. Tämän tiedon pohjalta voidaan suunnata palve-
lujen kehittämistä ja ennaltaehkäisevää työtä. Seurantatietojen pohjalta käydään sään-
nölliset neuvottelut yhteistyöviranomaisten kanssa toiminnan edelleen kehittämiseksi.

Lainsäädäntöä

Suomen perustuslaki (731/1999)

19 §

Oikeus sosiaaliturvaan. Jokaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, on oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon.

Julkisen vallan on turvattava, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään, jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveystalvet ja edistettävä väestön terveyttä. Julkisen vallan on myös tuettava perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu.

Kunnalla on velvollisuus järjestää sosiaalipalvelut asukkailleen ja kiireellisissä tapauksissa myös kunnassa oleskelevalle henkilölle. Säädöksiä on sekä sosiaalihuoltolaissa että erityislainsäädännössä:

Sosiaalihuoltolaissa (710/1982) säädetään:

13 §

Sosiaalihuoltoon kuuluvina tehtävinä kunnan on huolehdittava sen sisältöisinä ja siinä laajuudessa kuin kulloinkin säädetään: 1) sosiaalipalvelujen järjestämisestä asukkailleen 2) toimeentulotuen antamisesta kunnassa oleskelevalle henkilölle...

15 §

Kiireellisissä tapauksissa ja tai olosuhteiden muutoin niin vaatiessa kunnan on huolehdittava laitoshuollon ja muiden sosiaalipalvelujen järjestämisestä muullekin kunnassa oleskelevalle henkilölle kuin kunnan asukkaalle

41 §

Milloin sosiaalihuollon ilmeisessä tarpeessa olevan henkilön etu terveyden, kehityksen tai turvallisuuden vakavan vaarantamisen vuoksi sitä välttämättä vaatii eikä sosiaalihuollon tarve muutoin ole selvitetävissä, sosiaalityöntekijällä on oikeus 6 §:n 1 momentissa tarkoitetun toimielimen määräämän johtavan sosiaalihuollon viranhaltijan määräyksestä huollon tarpeen selvittämiseksi päästä tällaisen henki-

lön asuntoon tai muuhun olinpaikkaan.

Milloin asuntoon tai olinpaikkaan pääseminen estetään, on sosiaaliviranomaisen pyydettyä[56§:n 3 momentissa] tarkoitettua virka-apua poliisiviranomaiselta.⁵

Päihdehuoltolain (41/1986) mukaan

3 §

Kunnan on huolehdittava siitä, että päihdehuolto järjestetään sisällöltään ja laajuudeltaan sellaiseksi kuin kunnassa esiintyvä tarve edellyttää.

Päihdehuoltoasetuksessa (653/1986) säädetään

1 §

Päihdehuoltoa järjestäessään kunnan on huolehdittava siitä, että palveluja on tarvittavassa laajuudessa saatavissa niinä vuorokauden aikoina, joina niitä tarvitaan.

Laissa vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista (380/1987) säädetään

3 §

Kunnan on huolehdittava siitä, että vammaisille tarkoitetut palvelut ja tukitoimet järjestetään sisällöltään ja laajuudeltaan sellaisina kuin kunnassa esiintyvä tarve edellyttää.

⁵ Sosiaalihuollon viranomaisen oikeudesta saada virka-apua säädetään laissa sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (22§): *Sosiaalihuollon viranomaisella on oikeus saada laissa säädettyjen tehtäviensä suorittamiseksi tarpeellista virka-apua muilta viranomaisilta. Virka-avun antajan tulee salassapitovelvollisuuden estämättä ilmaista sosiaalihuollon viranomaiselle virka-aputehtävän edellyttämät tiedot.*

Mielenterveyslain (1116/1990) mukaan

3 §

Kunnan tulee huolehtia alueellaan tässä laissa tarkoitettujen mielenterveyspalvelujen järjestämisestä osana kansanterveys-työtä siten kuin kansanterveyslaissa säädetään ja osana sosiaalihuoltoa siten kuin sosiaalihuoltolaissa säädetään.

Lastensuojelulain (683/1983) mukaan

2 §

Tavoitteena on, että lapsi saa kaikissa olosuhteissa sellaisen huollon kuin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetussa laissa (361/1983) on säädetty.

4 §

Kunnan on huolehdittava siitä, että lastensuojelu järjestetään sisällöltään ja laajuudeltaan sellaiseksi kuin kunnassa esiintyvä tarve edellyttää.

Lastensuojeluasetuksen (1010/1983) mukaan

2 §

Perhe- ja yksilökohtaista lastensuojelua järjestäessään kunnan on huolehdittava siitä, että palveluja on tarvittavassa laajuudessa saatavissa niinä vuorokauden aikoina, joina niitä tarvitaan.

Sosiaalihuollon toteuttamisen yleisistä periaatteista säädetään muun muassa laissa sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000).

4 §

Asiakkaalla on oikeus saada sosiaalihuollon toteuttajalta laadultaan hyvää sosiaalihuoltoa ja hyvää kohtelua ilman syrjintää. Asiakasta on kohdeltava siten, ettei hänen ihmisarvoaan loukata sekä että hänen vakuumustaan ja yksityisyyttään kunnioitetaan.

Sosiaalihuoltoa toteutettaessa on otettava huomioon asiakkaan toivomukset, mielipide, etu ja yksilölliset tarpeet sekä hänen äidinkielenä ja kulttuuritaustansa.

Työntekijöiden ja viranhaltijoiden työturvallisuudesta säädetään työturvallisuuslaissa (738/2002)

27 §

Työssä, johon liittyy ilmeinen väkivallan uhka, työ ja työolosuhteet on järjestettävä siten, että väkivallan uhka ja väkivaltatilanteet ehkäistään mahdollisuuksien mukaan ennakolta. Tällöin työpaikalla on oltava väkivallan torjumiseen tai rajoittamiseen tarvittavat asianmukaiset turvallisuusjärjestelyt ja –laitteet sekä mahdollisuus avun hälyttämiseen.

Edellä 1 momentissa tarkoitettua työtä ja työpaikkaa varten työnantajan on laadittava menettelytapaohjeet, joissa ennakolta kiinnitetään huomiota uhkaavien tilanteiden hallintaan ja toimintatapoihin, joilla väkivaltatilanteen vaikutukset työntekijän turvallisuuteen voidaan torjua tai rajoittaa. Tarvittaessa on tarkastettava turvallisuusjärjestelyjen ja –laitteiden toimivuus.

29 §

Työssä, jossa työntekijä työskentelee yksin ja johon siitä syystä liittyy ilmeinen haitta tai vaara hänen turvallisuudelleen tai terveydelleen, työnantajan on huolehdittava siitä, että haitta tai vaara yksin työskenneltäessä vältetään tai se on mahdollisimman vähäinen. Työnantajan on myös työn luonne huomioon ottaen järjestettävä mahdollisuus tarpeelliseen yhteydenpitoon työntekijän ja työnantajan, työnantajan osoittaman edustajan tai muiden työntekijöiden välillä. Työnantajan on myös varmistettava mahdollisuus avun hälyttämiseen.

Hätäkeskusten kautta kanavoituu osa sosiaalisista hätätilanteista viranomaisille.

Hätäkeskuslain (157/2000) mukaan

1 §

Lain tarkoituksena on turvata hätäkeskuspalvelujen tuottaminen, saatavuus ja laatu tasapuolisesti maan eri osissa sekä tehostaa viranomaisten yhteistoimintaa.

2 §

Hätäkeskuslakia sovelletaan pelastus-, poliisi- sekä sosiaali- ja terveystoimen hä-

täkeskustoiminnan järjestämiseen ja hätäkeskuksiin sekä hätätilanteita koskeviin ilmoituksiin, jollei ilmoitusten käsittelystä muualla laissa toisin säädetä.

4 §

Hätäkeskuksen tehtävänä on vastaanottaa hätäilmoituksia välittömiä poliisin toimenpiteitä edellyttämiä ilmoituksia ja muita ihmisten, omaisuuden ja ympäristön turvallisuuteen liittyviä välittömiä toimenpiteitä edellyttäviä ilmoituksia sekä välittää ne edelleen niille yksiköille, joille tehtävä voimassa olevan lainsäädännön mukaan kuuluu. Lisäksi hätäkeskus toimii pelastus-, poliisi- sekä sosiaali- ja terveystoimen viestikeskusena, tukee ja avustaa näiden viranomaisten tehtäviä hoitavia yksiköitä sekä hoitaa sille muussa laissa säädetty tehtävät.

Pelastuslaissa (468/2003) ja asetuksessa pelastustoimesta (787/2003) säädetään eri viranomaisten tehtävistä pelastustilanteissa.

Pelastuslain 6 §

pelastusviranomaisen ohella velvollisia osallistumaan pelastustoimintaan ja väestönsuojeluun siten kuin niiden tehtävistä kunkin toimialan säädöksissä tai muussa lainsäädännössä säädetään ovat:

... 10) kunnan eri toimialoista vastaavat

virastot ja laitokset

Asetuksessa pelastustoimesta säädetään muiden viranomaisten osallistumisesta pelastustoimeen ja virka-apuun

6§

16) kunnan ja kuntayhtymien eri toimialoista vastaavat virastot ja laitokset tehtäväalueensa, keskinäisen työnjakonsa ja kuntia koskevan lainsäädännön mukaisesti:

b) osallistuvat evakuointisuunnitteluun pelastusviranomaisen johdolla;

c) vastaavat onnettomuuksien uhrin ja evakuoidun väestön majoituksesta, muonituksesta, vaatuksesta ja muusta perushuollosta, väestönsuojelussa tarvittavasta raivaus- ja puhdistustoiminnasta sekä ensiavusta ja näihin tehtäviin tarvittavan väestönsuojeluorganisaation valmisteluista;

d) huolehtivat yhteistoiminnassa muiden asiantuntijoiden kanssa psykososiaalisen tuen ja palvelujen järjestämisestä niille, jotka uhreina, uhrien omaisina tai pelastajina ovat joutuneet osallisiksi onnettomuuteen;

e) avustavat tarvittaessa pelastusviranomaisia pelastustoiminnassa ja väestönsuojelussa antamalla pelastusviranomaisille toimialaansa soveltuvaa asiantuntija-, kalusto- ja materiaaliapua sekä apua pelastushenkilöstön huoltamiseksi.

- 2005: 1 Palveluseteli. Käyttöopas kotipalveluun.
ISBN 952-00-1622-8
ISBN 952-00-1623-6 (PDF)
- 2 Servicesedeln. Användarinstruktioner för hemservice.
ISBN 952-00-1624-4
ISBN 952-00-1625-2 (PDF)
- 3 Merimiehen lääkärintarkastusohjeet.
ISBN 952-00-1638-4
ISBN 952-00-1639-2 (PDF)
- 4 Anvisningar för läkarundersökning av sjöman.
ISBN 952-00-1640-6
ISBN 952-00-1641-4 (PDF)
- 5 Yhtenäiset kiirettömän hoidon perusteet.
ISBN 952-00-1654-6
ISBN 952-00-1655-4 (PDF)
- 6 Enhetliga grunder för icke-brådskande vård.
ISBN 952-00-1656-2
ISBN 952-00-1657-0 (PDF)
- 7 Kenelle lyönnit kuuluvat? Kuntaopas pari- ja lähisuhdeväkivallan ehkäisytyöhön. Vem berör slagen? Kommunens handbok om förebyggande av våld i par- och närrelationer. Toim. Helena Ewalds.
ISBN 952-00-1658-9
ISBN 952-00-1659-7 (PDF)
- 8 Kiireellinen sosiaalipalvelu. Sosiaalipäivystyksen järjestäminen.
ISBN 952-00-1668-6
ISBN 952-00-1669-4 (PDF)
- 9 Brådskande socialtjänster. Organisering av socialjour.
ISBN 952-00-1670-8
ISBN 952-00-1671-6 (PDF)
- 10 HTP-arvot 2005.
ISBN 952-00-1672-4
ISBN 952-00-1673-2 (PDF)
- 11 HTP-värden 2005.
ISBN 952-00-1674-0
ISBN 952-00-1675-9 (PDF)